

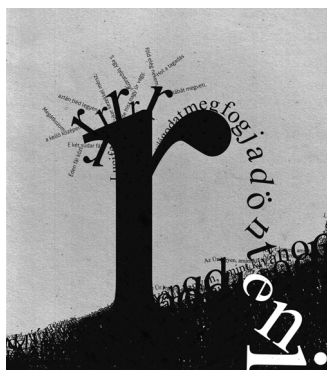
SOKK A KÖNYV

Ankét a könyvpiac alakulásáról az illusztrátor grafikusok perspektívájából

A könyvpiac alakulásáról, arról a munkáról, amit a könyvgyártás jelent ma, azokat kérdeztük, akik a könyvek előállítói, látványgrafikusai, illusztrátorai. Olyan neveket válogattunk a román és magyar könyvpiacról, akiknek munkáját valamilyen díjjal honorálták. A megkeresettek közül hárman válaszoltak kérdéseinkre: Keszeg Ágnes, Salát Zalán Péter és Cristina Radu.

■ – Milyen könyvpiaci trendeket érzel?

Keszeg Ágnes: Illusztrátorként természetesen nagyon más perspektívából látszik a könyvpiac, mint a kiadók perspektívájából. Emlékszem, amikor elkezdtem illusztrátorként dolgozni, még nagyon meglepett, hogy vannak olyan elvek például, hogy a verseskötet nem jó biznissz stb. Az illusztrátort általában megtalálják a megrendelések, a tendenciákra is inkább onnan látok rá, hogy melyek azok a könyvek a nemzetközi könyvpiacról, amelyeket inspirációként fel tudok használni. Azt látom, hogy az illusztráció technikájának a megválasztása nagyon igényes és nagyon következetes: a print gyakorlatilag azzal tud nyeregben maradni, hogy nem bíz semmit a véletlenre. Ezért szokott nagyon bosszantani, amikor az itthoni piacot elborító, elnagyolt rajzú nyomtatott könyveket látom. Ezt már egyszerűen nem engedheti meg magának a nyomtatott könyv. Furcsamód sokszor az az érzésem, hogy a kommunizmus idején igényesebb munka folyt ezen a téren. A Csipike például Rusz Lívia rajzaival máig érvényes inspiráció számomra. Ami a Csipikéből ma is emlékezetes, az az illusztrációk világának szuverén és következetesen végigvitt volta. Úgy látom, ezen a téren lép folytonosan előre a kortárs könyvpiac: a könyvek vizuális arculata egyre inkább működik önálló és

Szépen megfér egymás mellett a papír és a pixel.

autonóm világgént. A tét olyan könyvet létrehozni, ami semmi mással nem téveszthető össze. Ezért a könyvpiac gyakran él azzal a megoldással, hogy a vizuális termelés más területein befutott nevekkel rajzoltat könyveket. Nekem példaértékűek a Christian Lacroix által illusztrált kötetek, akinek a presztízse a divatvilágból származik. Az ő neve alatt például a francia irodalom klasszikusait újraillusztráló könyvsorozat is fut. Ez a fajta megközelítés a klasszikus irodalom revivaljához is hozzájárulhat.

Salát Zalán Péter: A könyv divat ma is. Az emberek ugyanolyan szenvedéllyel olvasnak, mint korábban. A papírkönyv-piac végéről beszélünk, mikor soha ennyi könyv, kiadvány, magazin nem jelent meg, mint most. Sok a könyv. Túlságosan is. *Sokk.* Olyan az egész piac, mint egy Tesco bevásárlóközpont. Ahol minden van, és ahol mindenkit várnak. Régen írók írtak, ma meg szinte bárki ír. Például nekem sem szabadna leírnom, hogy milyen könyvpiaci trendeket érzékelek, mert bár könyveket tervezek, de nem vagyok piaci elemző, és összesen annyi nyelvtant tanultam, hogy az irodalomdolgozataim helyesírása volt a nyelvtanostályzatom. Minden további Szendrői Árpád korrektor munkatársam mellett hosszasan ülve és együttműködve ragadt rám. A magát komolynak tartó „Tanár úr” megírhatja négyszázharminckét oldalon az utazási élményeit, a még mindig dögös olimpikon a szexuális partnereit veszi számba kötetben, aztán ott van a BBC-tudósító egy modernista minimálkönyhával és egy jó fotóssal, aki jól tud zöltséget, gyümölcsöt fényesíteni és világítani, és szakácskönyvet ad ki, miközben szerintem az édesanyám jobban főz. Amikor Szókratész az athéni piacon az áruk roppant tömegét szemlélte, gyakran ezt mondta magában: „Mennyi mindenre nincs szükségem.” Nos így vagyok én is a tömegigényeket kiszolgáló könyvekkel. Nem kell mindent befogadnunk. A piac igényeit, a bevételt, a profitot többnyire ezek a könyvek határozzák meg. Ezek a könyvek, amelyek egy hét alatt készülnek el a nagy kiadóvállalatnál, ahol két nap van egy teljes könyv rendelkezésre korrekturnafordulóval együtt – saját tapasztalat. Én, reménytelenül idealistaként, nem vagyok hajlandó részt venni ebben a monopolyban. Jómagam – a magyar piacon nem létező műfajban gondolkodom – könyvtárgyakat alkotok. Számomra az a könyvpiac, amit Bécsben a Museumquartier shopjában találok. A szememmel tanultam. A könyvterv három pillére: eszmeiség, szigorú szabályrendszer és az érzelmekre való hatás. A vizualitás komoly hozzáadott érték a tartalomhoz, esetenként konkurálnak, a téma és a látvány azonban koherens. Erre itthon egy szűk réteg befogadó, vannak helyek, ahol ez a kiindulópont. „Önző, agresszív” könyveket alkotok, miközben jómagam szelíd vagyok. Book and go? Ugyan. Az én könyvtervem nem felel meg az urbanisztika fejlődésének, a közösségi közlekedés szokásainak. A könyveim kieroszakolják, ha kézbe veszed őket, hogy csak velük foglalkozz kiténtetett figyelemmel. Az erős esztétikum pedig csak úgy működik, ha visszaigazolja azt a fajsúlyos tartalom.

Cristina Radu: Nemzetközi szinten a gyerekkönyvillusztrációk egyre látványosabbak, esztétikusabbak és innovatívabbak. A gyermekkönyvek egyre változatosabbak, a kiadók neten keresztül a világ minden tájáról származó illusztrátorral és szerzővel kollaborálhatnak, így az elvárások és a színvonal is magasabb lesz. A nagy kiadók, akik a méreteiknek megfelelő példányszámokkal dolgoznak, valahol „középtájon” maradnak az innováció és a kereskedelmi szempontok között, a kísérletezésre a kisebb kiadók nyitottabbak. A választott témák és az a mód, ahogyan beszélnek róluk, a gyerek perspektíváját fejezik ki az adott társadalomban, és országról országra változhatnak. Kortárs szövegek a dominánsak, melyek a mai gyerekek életéhez kapcsolódnak.

Általános tendenciaként megemlíthető, hogy a gyermekkönyvek piacán olyan stratégiák kezdenek uralkodni, melyek a kortárs művészet vagy a reklámpiac területeire jellemzőek. A rajz egyre inkább a gondolat árnyéka a papíron, „poénra” épül

vagy meglep. Az illusztrálás módja lehet nagyon különböző: a tableten megrajzolt vonaltól és geometrikus formától a nyomatig, melyet esetenként vonalakkal szönek át, a klasszikus technikákkal megrajzolt hiperrealista rajzig és a textilre hímzett illusztrációig.

Összehasonlításként a román piac kevés és poros megoldást ismer – különböző okokból kifolyólag. Nincsenek támogatások vagy olyan oktatási programok, melyek megengednék a kiadóknak, hogy kockáztassanak egy szép könyvvel, melyet előállítani sokba kerül, és bizonytalan a befektetés megtérülése. A közönség a legtöbb esetben ár szerint választ könyvet, és nem az esztétikai kifinomultság szerint, a könyvben levő mesék száma szerint és nem a tartalom minősége szerint. Ezért a kiadók klasszikus, bevált rajzstílust választanak, félnek az innovációtól, és csömörig „zsúfolják” a vizuális tartalmat az oldalon, hogy olcsóbban megússzák. Nem engedik meg maguknak, hogy picture book típusú könyveket adjanak ki, mert félnek attól, hogy a szülő nem vesz meg egy drága könyvet, amiben csak három sor olvasnivaló van oldalanként. Így a román kiadó fő érdeke radikálisan különbözik a külföldi kiadó érdekétől, bár végső soron mindketten a közönséghez akarnak eljutni, és profitot akarnak szerezni. Az előbbi érdeke nem az, hogy egy minél szebb és jobb könyvet hozzon ki, hanem minél olcsóbb, minél könnyebben elérhető könyvet, nem az, hogy a többi kiadó közül a kiadott könyvek minősége és innovativitása által tűnjön ki, vagy hogy egy új trenddel megváltoztassa a piacot, hanem hogy kövesse a közönség feltételezett közepszerű ízlését. A kiadó arra hajt, hogy a szülők érdekeit kiszolgálja (akik megvásárolják a könyvet), nem pedig az érdekli, hogy a gyermek világára hasson. A „mi” és „ők” közötti különbség abban áll, hogy itt egy konzervatív-zárt ízlést követünk, míg külföldön a mindenáron való innováció igénye vagy a rosszul értelmezett „művészi” értékre helyezett hangsúly sokszor hiábavaló könyvek kiadását vonja maga után, melyekben már szó sincs a történet elmondásáról.

A kiadók „biztos” könyveket adnak ki inkább, mint az iskolai tanterv által előírt mesék vagy elbeszélések, miközben a kortárs történetek nagyon ritkák, s ugyanígy ritkák a picture book típusú, képre és nem szövegre alapozott könyvek. A közeljövőben valószínűleg nem látunk majd megjelenni olyan albumokat, mint a *Monsieur Zizi* (Milan, 2011) vagy a *Caca et Pipi* (L'École des Loisirs, 2012), sem pedig olyan témákról szóló könyveket, mint a halál, az elhagyás, a visszaélés, a szeretet, mely problémákat a külföldi kiadók frontálisan járják körül.

– Mit jelent az együttműködés? Hogyan tudná meghatározni?

Keszeg Ágnes: Ez a kérdés azért nehéz, mert az együttműködésben sajnos a partneren múlik minden. Sok olyan helyzetre emlékszem, amikor ugyanazzal az igényességgel dolgoztam ki a rajzaimat, mint más esetben, a könyv végül mégis kriminális volt. Pixeles ábrák, kivágott részletek, amelyeket elszórtak a könyv lapjain. Ma már úgy vállalom el a munkát, hogy az oldal látványtervére is hatással legyek. A legszebb történetem azonban, s abban bízom, ez lesz a gyakori a következőkben, egy friss történet: egy román származású rendezővel, Rázvan Georgescuval dolgoztunk egy meséskönyvön. Megkaptam a szövegeket, az első illusztrációk után a szerző átírta a meséket, hogy a rajzokkal közelebb kerüljenek egymáshoz, aztán én kezdtem újra a rajzokkal való munkát. A ma megmaradt 30 illusztráció 1400 fotóból került kiválasztásra. Ez a szerző és az illusztrátor közötti együttműködés. Azonban a legjobb dolgok olyankor születnek, amikor a munkát meg lehet osztani, és sok kreatív ötlet és energia olvad össze: én a fotós férjemmel dolgozom át az illusztrációimat. Ennél a kötetnél több óra munka volt abban, hogy az esőcseppek hatását hogyan tudtuk elérni a fotózott rajzokon. Többször kísérleteztünk fotókollázssal is. Én hiszek az ilyenfajta együttműködésekben, s a kreatív ágazatokban olyan sok példa van rá: a Toledo házaspár (Ruben Toledo és Isabel Toledo), a Victor&Rolf ház mögött álló ter-

vezői páros (Viktor Horsting és Rolf Snoeren) stb. Tudom, hogy ezek ideális esetek, nem mindig van pénz, idő és elegendő szerencse ahhoz, hogy ilyen helyzetek létrejöjjenek, de a digitális éppen azt az igényt támasztja a printtel szemben, hogy lehetőleg minden szempontból ideális könyvekben szabad csak gondolkodnia.

Salát Zalán Péter: Együttműködés? Nem létezik. György Péter egyetemi tanár tizenharmadik könyvének, a Szépművészeti Múzeum által gondozott MúzeumCafé könyvsorozat első kötetének, a *Múzeum, a tanuló-ház – Múzeumelméleti esettanulmányok* című könyvének voltam a tervezője. Ő jegyezte meg, hogy én vagyok az első olyan tervezőgrafikusa, aki elolvasta a könyvét, idézett belőle, javasolt. Ez egy leújtó statisztikai adat. Képtelenség kapcsolódási pontokat létrehozni a könyv tartalma és a vizuális megjelenése között az írott tartalom ismerete nélkül. Engem Péter szerzőtársának nevezett, ami nyilvánvalóan túlzás, sőt volt, hogy úgy definiálta kettőnk kapcsolatát, miszerint ő az én tartalombeszállító. Ez persze kifinomult humor (is), de nekem eszeveszett megtiszteltetés, és ezúton is köszönöm a szabad kezét, amit ebben a munkában ő megadott. Sajnos nagy általánosságban nincs sem igény, sem idő az együttműködésre. Felfoghatatlanul rohanunk. Remek platform az e-mail, a telefon, a Skype, klassz, hogy mindenki végtelenül online és tartalomszolgáltató, de én továbbra is a személyes kapcsolatokban és a slow designban hiszek. Szeretek belenézni a munkatársaim szemébe. Péter könyvét hat hónapon keresztül készítette egy kisebb alkotóközösség. Erre ma nincs ideje egyetlen profitorientált kiadónak sem, belátom. Leújtó a véleményem a könyvkészítés folyamatában szükséges együttműködésről, legyen szó a kiadó-szerző-szerkesztő-képszerkesztő-tervező-korrektor-nyomdai előkészítő-nyomdai gyártmánygazda-gépmester, bármelyik fél kapcsolatáról. Időnként úgy érzem, mintha ellenérdekelt felek lennének, pedig ugyanazért a végeredményért tevékenykedünk. Például mi, grafikusok és a nyomdászok mintha egy paintballpályán lövöldöznének egymásra festékpatronokkal. Horrorisztikus történeteket hallani mindkét fél részéről. Mindenki hülye, ez a kiindulási pont. Nehezen értjük, mi történik igazán a nyomdában, ők pedig nehezen értik meg, mire vágyunk mi, grafikusok. Bizalmatlanok és gyanakvók vagyunk egymással. Elveszünk a kommersz és a gépidő betartása között, könnyedén lépünk át egy színprofilon, figyelmen kívül hagyjuk az ívméret, a nyomdagép mérete és a kiadvány mérete közötti összefüggéseket, miközben csak a felületet értjük vagy akarjuk megérteni a másik munkájából. Minimálisan sem ismerjük és tiszteljük egymás munkáját, szakmájának szabályait. A sokat megélt szerkesztő-esztéta kérdezi meg tőlem, hogy mi az a soresés; és az a hurok ott az s és a t betű között, az ott valami hiba? Nehéz embernek tartanak, mert betartatom a tipográfia egyszerű, évszázados szabályait, amit a könyvkészítés digitalizálásával könnyedén felülrunk, hibásan, mert egyetlen gombnyomással megoldható ma az – szintén hibásan –, ami egykor többórás kézi munka volt. Nehéz embernek tartanak, mert a gondolkodó tervezők közé tartozom, mert art directorként befolyásolom a tartalmat, amit az esetlegesen önérzetes szerkesztő nehezen visel el.

Cristina Radu: Az együttműködés per def szervezi a könyvillusztrációt, hiszen ennek csakis a szöveggel való viszonyában és az oldalkompozícióval együtt van értelme. Az illusztrátor, azt az esetet leszámítva, amikor ő maga a szöveg szerzője is, együttműködik a szerzővel, a grafikussal, aki a layoutot elkészíti, illetve a megrendelővel, a kiadóval. A rajz tehát semmit nem mond el önmagában, a könyv fogalma mint olyan határozza meg az illusztráció típusát, a kép mennyiségét a szöveghez képest és a közöttük levő viszonyt is. A szöveg-kép viszonyt kell frissnek, innovatívnak, váratlannak lennie, hogy minél jobban mesélje el a történetet. A történetet két hang mondja el – a szövegé és a képé –, melyek kiegészítik egymást, nem tautologikusak, s mindenik a történet egy másik oldalát mutatja meg. Az együttműködést

úgy határozom meg, ahogyan Dan Perjovschi tette – „intellektuális partnerség s nem két hangszeren előadott ájult búsongás”.

– *Hogyan látja a digitális könyv helyzetét a kortárs (helyi/nemzetközi) könyvpiacon?*

Keszeg Ágnes: Ezt a kérdést nem tudom megítélni. Annyira más az, amiben én érdekelt vagyok, hogy a digitális könyvet én csak használati tárgyként tudom látni, ami része ugyan az életemnek, de szakmai véleményem nincs róla. Nem látom konkurenciának. Én a tárgyként működő könyvekben gondolkodom.

Salát Zalán Péter: Szépen megfér egymás mellett a papír és a pixel. Mind a kettő más élményt ad. A könyv olvasása úgy kezdődik, hogy az illatát még mindig szimatolják az emberek. Ezért fontos olyan papírt és ragasztót választani, amely vonzza az olvasót. A könyvdizájnóm ott kezdődik, hogy fizikai kapcsolatba lép az olvasó a tárggyal. Érint, tapint, simogat, szagol. A deszka ezt nem nyújtja. Még. Az interaktivitást, a mozgást, a fénylést pedig a papír nem adja. Ma már erre is szükség van, felnőtt egy generáció. Nem tudok újat mondani, csak amit már mindenki átélt. Amit papíron olvasol, sokkal mélyebben megmarad a fejedben, mint amit valamilyen eszközzel. Az energiatakarékosság sem érv a deszka mellett, azt nap mint nap tölteni kell. Az eszközök terjedésével persze szegregálódnak a kiadványok. Sokuk csak digitalizált változatban lesz elérhető, ilyenek például az iskolai tankönyvek. Lesznek a collectable kiadványok, amelyek esztétikai élményt is nyújtanak az okos, fontos tartalom mellett, amelyek félúton vannak a művészi alkotások felé, ezek akár lakberendezési tárgyként is funkcionálhatnak. És ez utóbbiak között lesznek olyanok, amelyeknek a digitális mutációját is el kell készíteni, ezek egymásra reflektálhatnak. A kettő egy egység, ami csak a fogyasztók fejében állhat össze – létezik is egy ilyen magazintervem. Így lesz a legerősebb dizájnelem az olvasóim fantáziája. A digitalizált könyvnél azonban sokkal érdekesebb, hogy mi lesz a kézírással. Nem tűnik elrugaszkodott vízióknak, hogy felnézünk majd az olyan „művészekre”, akik még vagy már tudnak kézzel írni. A papírkönyv akkor is létezni fog. Az értéke emelkedik majd: az marad végül papíron, aminek tudatosan papíron kell lennie.

Cristina Radu: Az elmúlt évben az ebookok eladásának órületes forgalma csökkent a nemzetközi piacon, ami jelentheti azt, hogy pillanatnyilag, a kortárs közönség számára létrejött a print és az ebook közötti egyensúly. Az a tény, hogy a gyermekkönyvek piacán évről évre innovatívabb, a külalak, a grafikai kivitelezés és a tárgy szempontjából érdekesebb megoldások születnek, éppen annak tulajdonítható, hogy extra tapasztalatot, az ebook olvasásától különböző élményt akarnak nyújtani. A kisgyerekeknek szóló könyvek a taktilisra hagyatkoznak, különböző textúrájuk van, pop-upok vagy eltávolítható tartalmak vannak bennük, melyek helyét intelligensen gondolták ki, a valamivel nagyobb gyerekeknek szánt könyvek pedig a csábítás más eszközeivel élnek, az áttetszőség és az oldal lyuggatásának hatásaival stb., melyek a digitális felületeken egyszerűen nem működnek.